„Lõhutud kruus"

See oli aastal 1802, Bernis. Kirjanik Heinrich Zschokke juures istus, nagu sageli, väike ring noori poeete koos, kes siia kogunesid, et üksteisele oma uusimaid teoseid ette lugeda. Olid seal Ludwig Wieland, vana Christoph Martini poeg, Heinrich Gessner, kelle isa Salomon raamatute kirjastamise kõrval luuletas pastoraale omaenda graveeritud illustratsioonidega, ning Preisist külla tulnud Heinrich von Kleist. Nende tähelepanu paelus üks Zschokke toas rippuv prantsuse gravüür, „La cruche cassée", Debucourt'i maali järele; sellel olid kujutatud üks nukker armastajapaar, sajatav ema katkise majoolikakruusiga käes ja suure ninaga kohtunik. Seda vaadeldes tekkis noortel „Vergiliuse karjastel" mõte omavahelisest poeetilisest võistlusest pildi ainestikul: Wieland pidi kirjutama satiiri, Zschokke jutustise, Kleist näidendi. Küll neli aastat hiljem, kuid ometi sel kombel tekkinud kavandi viimistlusena, valmiski Kleistil 1806. aastal Königsbergis lustmäng „Lõhutud kruus".

2. märtsil 1808 tuli see Weimaris esmakordselt lavale ja kukkus täielikult läbi. Selle põhjusi pole raske leida: Goethe lavastajana oli selle pideva dialoogiga tüki, mille sündmustik areneb ühtses, katkestamatus joones, millegipärast jaganud kolmeks vaatuseks; teadagi pidid meelevaldsed vaheajad pealtvaatajate huvi ja tähelepanu hajutama, kuna löök-löögile järgnev kõne ja vastukõne neid ei kannata, — vaheajal, nõnda pidanuks arvama, pidi ju ka midagi juhtuma, tõeliselt aga jutt ja lugu lihtsalt jatkusid täpselt sealt, kus neid vaheaeg vägivaldselt katkestas. Lisaks võib oletada, et selle lustmängu mahlakas, tüse, elulähedane keel Weimari õueteatri näitlejate klassilises deklamatsioonistiilis vaevalt võis leida sobiva tõlgenduse. Kuid paar aastat pärast Kleisti surma saavutas „Lõhutud kruus" Hamburgis menu, mida ta pälvib, ning püsib sealtpeale Saksa klassika meisterlikema lustmänguna laval. Emil Janningsiga peaosas on ta lõppeks tervikuna isegi helifilmitud.

Ning selle ustava menu põhjus? Kõigepealt tüki laad: asetades sündmustiku Hollandisse, annab Kleist laia, üksikasju mõnuga väljamaaliva žanripildi Madalmaade XVII sajandi meistrite stiilis, lõbustab meid lopsaka huumori ja tüseda rahvalikkusega. Sellele lisandub tegelaste värvikas iseloomustus, mis kaugeltki ei piirdu peaosalise, vanapoisist patukoti ja luiskami külakohtuniku Adamiga, keda kimbutab üks ootamatus ja äpardus teise järele, millest ta ikka jälle oskab välja rabelda; ei, Kleistil leidub käerandmes jooni ja joonekesi, paletil värve ja varjundeid, millega ta teravalt oskab piiritella ja ohtralt ehtida ka muid tegelasi: Adamit kavaldamise poolest veelgi ületrumpavat külakohtu kirjutajat Lichti, ülemamatu suuvärgiga õnnistatud ja oma õigust nõudvat proua Marthet, selle hingepõhjani ärahirmutatud, kuid muidu tublit ja tervet tütart Evet, protsessi käiku oma tunnistusega määravalt mõjutavat proua Brigittet, kes on jahmunud ja ühtlasi tähtsusest paisunud sellest erakordsest, mis tal on kohtule teatada, otsemeelset, kohmakavõitu, kuid teojulget külapoissi Ruprechti, kes innukalt võitleb oma süütuse ja näiliselt puudutatud meheau eest, samuti kui selle iseenesest heatahtlikku, kuid segase sündmuse tõttu juhmi nördimuseni aetud isa. Ning lõppeks kindlustab „Lõhutud kruusi" vääramatut püsi tüüpide alati ja kõikjal kehtivuse kõrval autori meisterlik keelekäsitlus, mis värsskõnele oskab anda seda värsket, nõtket elulähesust, tujuka mängupallina kõnelejate suust suhu hüplemist, mis ainulaadsena on omane just Kleistile, kuid mida algupärandi kohaselt on suutnud säilitada ka Paul Viidingu eestikeelne tõlge.

„Lõhutud kruusi" kõrval leidub veel vaid üks lustmäng Heinrich von Kleisti toodangus, mis muidu sisaldab vaid raskeid kurbmänge. Oma lühikese elu kestes, mis algas 18. oktoobril 1777 Frankfurdis Oderi ääres ja lõppes 21. novembril 1811 enesetapmisega Wannsees Potsdami lähedal, on Kleist annud kokku seitse lõpetanud dramaatilist teost, kuna kaheksas jäi lõpetamata. Proosameistrina on ta kirjutanud rea kuulsaid jutukesi. Alles hiljem õpiti teda nende tööde põhjal hindama üheks suurimaks saksa dramaatikuks. Kuid Kleist oli ka üks õnnestuimaid Saksa luuletajaid, ühelt poolt oma haiglaselt ärritatava loomuse tõttu, mis teda pani püsimatult heitlema, teiselt poolt selle alanduse pärast, mida ta isamaa Napoleoni-sõdades tunda sai ja mis ta hõõguvat patrioodihinge käristas. Kaasakiskuvast temperamendist sündinud, erakordsest kujundusvõimest kantud, läbitungiva kunstimõistuse poolt õilistatud, taotlevad ta teosed ühendada ilu ja tõde, klassikalist vormi ja looduslähesust. See seletab, miks Kleist ka oma külakeskuses toimuvale, kohati jantliku naturalismini küündivale „Lõhutud kruusile" valis värsskõne nõudliku, mõõdetud rütmi suletud vormi.

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse graafikatööstus. Pikk 2.